

OSMANLI DÖNEMİNDE OLUMSUZ DAVRANIŞLARA KARŞI SIVASLI ÂŞIKLARIN BAŞKALDIRI VE YERĞİ ŞİİRLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI*

Türk halkının ulusal kültürünün aynası âşk edebiyatıdır. Yazdırılmayan ya da yazılamayan tarihi gerçekler âşık dizeleri arasında ustaca yer alır. Geçmiş, âşık dizelerinde saklı bir belge gibi durur.

Âşık yüzyıllar boyunca halkın duygularını, kendi yaratıcı güçleriyle yetenekleri arasında dile getirmiştir.

"Uzlaşmazlıklarıyla de âşık, halkın sosyal ve kültürel yaşamında önemli roller üstlenmiştir. İnsanlık tarihi âşık da tımdan, yönetimden beklediklerini göstermeyince karışıklıkları, aksaklıkları, düzensizlikleri ve adaletsizlikleri kıyasıya yermişler, zulumsuzluklara tepkiler göstermiştir.

Âşıkların dizeleri incelendiğinde başkaldırı ve yergi şiirlerini bu türden genellikle eklenmiş zulmaya, sarayın ve taht yönetiminin çeşitli adlarla aldığı yergi, rüfet ve yalın talanlara dayanmaktadır.

Osmanlı döneminde âşıkların dizelerinde yansıttıkları tepkiler bir nevi başkaldırı olarak nitelendirilirse de, bu başkaldırı isyan buyutuna karşıarmayan (genel olarak çekinmeden) gözler önüne serilen (düşünce kimi zaman yüksek tutulmuş) eleştiriler niteliindedir.

Yoksulluğun hatırasıyla çıkması, düzenin buyulması,

İdris terzilik icat etmeden

Geçti endazedan boyumuz bizim

Anka yaratmayız Kaf'a gitmeden

Binbir çile çeker soyumuz bizim

gibi dertli deyişleriyle bilinen, şiirsel -eryad. de şiirinin teline+

Bağımıza gazel düştü güz oldu

Geçti giden gönlüm ömür az oldu

Feryadî'nin yâreleri yüz oldu

Çekemem bu derdi bölek seninle

deyiş uzun hatıra * rmanda türküleriyle sergiler acıyı, umutsuzlu u.

* 0 kuz 1ylül 2ni!ersitesi "uca 1 t. -ak. Türkçe 1 itimi "#1. " k.

Â ık yeri gelir düzeni ele tirir, yeri gelir ki ileri !e hatta kendini ele tirir, yeri gelir zarar g#rdü ü kimi hay!anları ele tirir, yeri gelir d anın ha inli ini ele tirir. "azen de denli ileri gider ki +

***Kıldan köprü yaptırmışsın
Gelsin kullar geçsin deyu
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı!***

diyen 4nad luşnun en yürekli â ıklarından 6aygusuz5a benzer yi itçe s#yleyi lerle sesini duyuran ,i!aslı â ıkların

***Kırılsın kanunun telleri felek
Aks-i murad üzre çaldığın yeter
Hakk'ı hakikaka oldun hüvelek
Zulmü adalete saldıgın yeter***

biçiminde ya da

***Yoksulluğa hapis ettin özümü
Ekmeğime katık ettin tuzumu
Hiçbir yerde güldürmedin yüzümü
Bir kez düşürmedin vara ağlattın*** 7-eryad.8

biçimindeki i*adelerle tanrıyı ele tirdi i g#rülür.

'smanlı Oe!leti⁹ nin temelini atan 'sman Gazi'yi, halkı s#mürmeye çalı madı ı için Türkmenlerin !e babaların destekledikleri bilinmektedir.

4 ık%a a lu tarihinde i aret edildi i gibi 'sman Gazi'nin :*Bir kişinin kazandığı başkasının olur mu? Kendi malı olur. Ben onun malına ne koydum ki bana akça ver diyeyim.*; < s#zü 'smanlı'nın ilk yıllarında s#mürüye kar ı çıkı ın !e eme e de er !eren bir anlayı ın i*adesidir.

'smanlı'nın kurulu undan yüzyıl s nra halkın y ksul kesimden k %ması !e nların üzerine bir baskı unsuru lması nedeniyle egemen 'smanlı # retisine kar ı halk kendi # retisini geli tirmi , #nce "abai ba kaldırıları, %e inden de =eyh "edrettin'in !e di erlerinin eylemleri g#rölmü tür.

4slında, kültürel y#nden 'smanlı ının en %arlık d#nemi 3>. yy⁹ dır. "u d#nemde ?ir ,ultan !e 6#r lu gibi y ksul k#ylüler arasından çıkı% si!rilen â ıkların yanı sıra Yeniçeri =airleri de dedi imiz asker k#kenli â ıklar da yeti mi tir.

"u â ıklar, ya antıları iyi ldu undan buldukları rtam

³ @as*i Aahir 6 catürk, Tekke =iirleri 4nt l kisi 76aygusuz 4bdalB Ce*es8, 4nk. 3D>E, s. 3FF.

4 ık%a a lu Tarihi,7Ge!. 4tsız8, §st. 3DHI, s.<J.

gere i y ksul halkın s runlarıyla hiç ilgilenmeden hamasi içerikli iirler !e cenk türküleri s#yleyerek im%arat rlu un ku!!etli d#neminde askere m ral !ermi , 3H. yüzyıl !e s nrasında 'smanlı rdusunun sürekli yenilgiye u raması s nucu im%arat rlu un zayı*ladı ı, kalelerin elden çıktı ı d#nemlerde de layları en açıklı ı ile dile getiri% kıyasıya ele tirmi !e bu gün hâlâ dillerden dü meyen #nemli ta lamalar s#ylemi lerdir.

'smanlı d#neminde y#netim kademesinde lanlar hemen hemen her d#nemde nedeni ne lursa lsun layların gerçek nedenlerine bakmadan laya karı anları genellikle e kıya larak nitelendirmi !e a ır bir baskı y#netimi uygulamı lardır.

"u baskı nedeniyle tüm sını*lı t %lumlarda ldu u gibi bizde de edebi ürünlerimizin #nemli bir b#lümü sını*sall mücadelelerin tercümanı biçiminde lmu tur.

"u sını*ların içinde yer alan â ıklar, t %lumlarının dili !e bir n ktada ya am mücadelelerinin s#zcüsü lmu lardır.

,#yledikleri deyi ler, yüzyıllar #tesinden bugünlere uzanan bir tarih say*asının #yüküsü gibi kalmı tır.

)alk iiri, Türk halkının s syal !e kültürel ya amının aynasıdır. -eryad.5nin+

***Sivas yedi ay kıştır
Yaz ayları ancak beştir
İşi yok ahalisi boştur
Bulunmuyor kâr Sivas'ta***

deyi indeki gibi arıBduru bir dille %ek ç k tarihi lay !e s syal lgu â ıkların dilinde !e telinde belgele ir.

"u belge hiç bir zaman tarih de il, sadece d#nemin ileriki yıllara kalan izleridir.

1nsar 4slan'ın bir yazısında belirtti i gibi+ :*Eski tarihçilerin halk ve halkın yaşayışı hakkındaki görüş ve düşüncelerinin pek olumlu olmadığı ve dolayısıyla eserlerinde bu konulara fazla yer vermedikleri bilinmektedir. Tarihçi olaylara saray ve hükümet yetkililerinin gözüyle bakardı. Çünkü kendisi de aynı çevreye aitti.*^J

)al b#yle lunca layları iirlerinde dile getiren â ıkların ne denli #nemli g#re!ler üstlendikleri rtaya çıkmaktadır.

'smanlı t %lum düzenini ele tiren â ıkların duygularını, bugün ,i!aslı Â ık @elişye maledilen+

Şalvarı şaltak Osmanlı

^J ?r *.Or. 1nsar 4slan,)alk =iirinde Tarihi ' laylar, Oicle 2ni!ersitesi, 1 itim -akültesi Oergisi, Oiyarbakır, 3DDJ, ,.l, s.EE.

***Eğeri kaltak Osmanlı
Ekende yok biçende yok
Yiyende ortak Osmanlı***

d#rtlü ü açıkça g#zler #nüne sermektedir.

'smanlı d#neminde uzun süre ,i!as sanca ina ba lı lan
y#relerde yeti en Kileli Talibi'nin+

***Talibi'yim kurtulmadım çileden
Mültezimler öşür alır kileden
En doğrusu kaçmak imiş Zile 'den
Hiç gelmemek Nurun âlâ nur imiş.⁴***

dizeleri de 'smanlı d#neminde baskı ile !ergi alını nı dile
getiren s#yleyi lerin en açık #rne idir.

'smanlının halkına ya%tı ı zulmü ,i!aslı Â ık 4li+

***Sanma ki Osmanlı yanına kalır
Tanrının aslanı Şahoğlu gelir
Darb ile tahtı elinden alır
Harabende erkân sürülse gerek***

gibi dizelerle bir serzeni biçiminde dillendirmi tir.

Kenginın *akirden habersiz ldu u, i lerin rü !etle
g#rülü% ahlâksız ki ilerın ç aldı ı bir d#nemde Luhsat.5nin+

***Bu nasıl hükümet bu nasıl gidiş
Semaya çekildi insaf adalet***

!e

***Haram helal demez seçmezdin yerdin
Ebed kalır sandın mekânın yurdun
Zulm ile bu kadar devlete erdin
Hak mîzan terazi kuracak Allah***

biçimindeki serzeni leri, t %lumdaki b zuklu u !e çalkanı ı dile
getiren belge niteli inde s#ylemlerdir.

4nad lu halkı yüzlerce yıllık tarihinde â ı n sazı ile
dü ünü% â ı n a!azı ile acılarını, dertlerini, çektiklerini dile
getirmi tir.

"u memleketin insanı sanki iirle k nu ur, iir ile
s#yle ir, #zlemine, se!incini, se!gisini yakınmalarını, yergisini
he% iirle dillendirir.

,i!aslı 1r Austa*a5nın a zından+

^m Mehmet Yardımcı, Kileli 4 ık Talibi,\$st. 3DED, s.ME.

*Evvel bahar yaz ayları gelince
Kızılırmak kenarını sel alır
Mor menevşe bitip boynun eğince
Dost dostuna nergiz sunar gül alır*

biçiminde ,i!as d asını sergilerken, ,i!aslı Aünheci5nin
a zından+

*Aman seher yeli car sende kaldı
Yavru keklik sekişliden bir haber
Yine bahar geldi bulandı gönlüm
Gögsü elvan nakışlıdan bir haber⁵*

biçiminde se!daları ,i!aslı Luhsat.5nin a zından+

*Buyursun dertliler gam dükkânına
Hangi çeşit isterlerse bende var⁶*

biçiminde kederleri, ,i!aslı Aeslek.5nin a zından+

*Bülbüller seherde figana başlar
Kokar burcu burcu güller sabahtan
Erişince nev-baharın çağları
Akar boz bulanık çaylar sabahtan⁷*

!e ,i!aslı -eryad.5nin a zından+

*Kışımız soğuktur yazımız tatlı
Yazları güzeldir toprağı otlu
Asaletli, temiz, gayet hürmetli
Garibi incitmez dili Sivas'ın⁸*

biçimindeki yurt k# elerinin güzellikleri tele !e dile d#külürken
kimi zaman+

*Daha az mı geldi bize ettiğın
Yaktın kül eyledin özümü kader
Her nere gidersem beni ağlattın
Bir an güldürmedin yüzümü kader (Feryadî)*

biçiminde kaderden yakınılmı , #te yandan+

*Zengin nere varsa irahat olur
Züğürdün her işi kabahat olur
Zenginın kefeni dokuz kat olur
Züğürt gömleğine yen de bulamaz⁷Luhsat.8*

!e+

^F Nena% Ozankan, 6ırk)alk =airi, \$st. 3D>I, s.3FI

> 1*latun Nem Güney, Â ık Luhsat.,) ayatı !e =iirleri, \$st. 3DFJ, s. 3>H

^H Nena% Ozankan, a.g.e, s.3E<

^E 6adir ?ürlüB6utlu Ozen, Â ık -eryad., ,i!as 3DD>. s. MJ

*Alemi yaratan yetiş imdada
Kati çok bunda kaldı fukara
Günden güne oldu zulüm ziyade
Bir acaip halde kaldı fukara*

*Haneye dokuz yüz düştü salyana
Şüphe yok eriştik ahir zamana
Niceler muhtaç oldu aziz na na
Elleri koynunda kaldı fukara⁹*

biçimindeki i*adelerle y ksul k#ylülerin durumlarını yansıtılı%
'smanlı d#neminde y#neticilerin baskıları açıkça dile
getirilmi tir.

Garesiz kalan bir â ı ın+

*Dağa çıksam ayısı var kurdu var
Düze insem sıtması var derdi var
Şehre gitsem tahsildarda vergi var
Şaştım ağam bu düzenin elinden*

deyi i de bu #rnekle rin en çar%ıcıl arından biridir.

, i!aslı Aeslek.5nin türkü * rmunda s#yledi i+

*Şu dünyaya güvenilmez
Ölmeyince kan kesilmez
Meslekî'm artar eksilmez
Zulüm yavaşça yavaşça¹⁰*

dizelerini de iyi irdelemek gerekmektedir.

'smanlı d#neminde tımar !e zeamet gibi bir g#re!i ele
geçiren, y#netici k numuna giren kimilerinin bütün amacı
sırçadan sarayda b lluk içinde ya amını sürdürmektir.

Y#netici, !arlı ina !arlık katarken halk açlık sınırına
inmi , bu durum , i!aslı Â ı ın dilinde+

*Vakıf ol halime benim efendim
Bir açlıktan başka diyeceğim yok
Yoksulluk oduna yandım alıştım
Akşamdan sabaha yiyeceğim yok¹¹*

biçiminde tele d#külmü tür.

Y#neticinin b lluk içinde ya aması için ya%ıtı ı, , i!aslı
Â ık Aehmet'sin dilinde

*Yiyiciler akçe ister cereme
Verilen malmız gelmez kaleme*

D

³¹ Nena% Ozankan, a.g.e. s. 3EF.

³³ O an 6aya, , i!asta Â ıklık Gelene i !e Â ık Luhsat., , i!as 3DDM, s. J<E.

***Perişanlık şayi oldu âleme
Kullarına imdat kılın efendim***

gibi s#yleyi lerle dile gelir.

'nun için halk !ergisini !erebilmek u runa kanına ekmek
d ramı , inim inim inlemi #nemli de ildir.

'smanlı , ultanının mülkü !e y#netimin tek sahibi İması
aslında bir * rmülden ibarettir.

Gerçekte büyük de!let memurları !e !ezirler, ,ultan
namına de!leti idare etmi lerdir.

Gelirleri t %layı% bir b#lümünü saraya g#ndermek için
bazı mallar kendilerine !ak*edilmi tir.

'smanlı d#neminde bir mal !ak*edildikten s nra bir daha
geri alınamazdı. ,araya !e saray uzantısı y#netime
ç#reklenenler, de!let arazilerinin istedikleri kadarını üzerlerine
!ak*ediy rlardı.

@akı* arazileri üzerinde çalı an reaya, yani çalı an
k#ylüler, emekçiler de elde ettikleri ürünlerin bir b#lümünü beye
!ermek z runda kalıy rlardı.

"ey istedi i zaman reayayı, yani t %raklarında çalı an
k#ylü !e emekçileri asker larak sa!a a da g#türebilme yetkisine
de sahi%ti.

"u d#nemde reaya, yani emekçi halk gerekti inde
ya amları b yu askerdi.)er zaman istenilen yere gitmek
z rundaydı.

"u durumdan bunalan halkın duyguları, kimi zaman bir
ananın a zından a it biçiminde dile gelirken kimi zaman +

Bura Yemendir

Gülü çemendir

Giden gelmiyor

Acep nedendir

biçiminde â ı ın sazına ses !eri% türkü lu% dinlenmi tir. 6imi
zaman da+

Haram helal demez seçmezdin yerdin

Ebed kalır sandın mekânın yurdun

Zulümle bu kadar devlete erdin

Hak mizan terazi kuracak Allah¹²

diyerek kargı lar.

?r *. Or. Austa*a 4kda 9ın belirtti i gibi+ :16.yy'da her
tarafıta halk ve hükümet memurları arasında anlaşmazlık
gittikçe büyümekteydi. Reaya özellikle 'ekabir haslarının'

^{3<} 0 an 6aya, ,i!asta 4 ıklık Gelene i !e 4 ık Luhsati, ,i!as 3DDM, s.<><.

vergilerini toplayan memurlara karşı ayaklanıyordu. Bazı köyler de hass-ı hümayuna ait vergileri vermedikleri gibi içlerine hiçbir hükümet memurunu almıyorlardı.”¹³

3>.yy%da ba layan bu tür laylar, daha s nraki d#nemlerde de artarak sürmü tür. \$ te bu durum halk iirinde y ksul halkın dili lan ,i!aslı â iklara+

***Bu fâni dünyada görmedim vefa
Fakirlik elinden çok çektim cefa***

7-eryad.8

***Arşa çıksa zulumatın yalını
Bağladılar doğruların dilini***

7Luhsat.8

Yoksulluğu ezberledim nideyim

7Luhsat.8

Birbiri üstüne biniyor zulüm

7Luhsat.8

biçimindeki s#yleyi lerinin yanı sıra+

Köylerde ekin bitmiyor

Bitse yemeğe yetmiyor

Çalışmak da kâr etmiyor

Geçim gayet dar Sivas'ta 7-eryad.8

Alırlar kadılar rüşvet

Edip müminlere himmet

Fakire yoktur şefkat

Zaman ahir zaman oldu

!e

Pay ü ser gaflet içinde bir uyanık kimse yok

Rüşvetsiz dava görülmez sahip iman haniya

7Luhsat.8

gibi zulüm, rü !et, y ksulluk !e y lsuzlu u k nu alan destanlar s#yletmi tir.

3E. yüzyılın #nemli â iklarından ,i!aslı Aehmet5in+

Akşam olur yiyiciler derilir

Fukara kulların kusurun bulur

Haftada hem üç yüz kuruşun alır

Keyfiyet halimiz bilin efendim

gibi s#yledi i bu tür iirlerin y rumuyla rtaya çıkan tabl ,

^{3J} ?r *. Or. Austa*a 4kda , Türk) alkının 0irlik !e 0üzenlik 6a!gası, \$st. 3DHF, s.<DF.

y ksulların, mazlumların insanca ya ama istemiyle ilgilidir.

" u d#nemde Luhsat.5nin+

Biraz ahvalimden yazdım varaka

Verirsen Ruhsatı atmaz ırağa

Bir top bez isterim biraz nafaka

Ölürsem mezarda giyeceğim yok

deyi i, s#mürücü egemen kesime kar ı y ksul halkın durumunu sergilemektedir.

'smanlılar d#neminde uzun süren sa!a larda yıllarca asker larak g#re! ya%an halk, ehzadelerin, !ezirlerin taht !e çıkar ka!galarında da dü man dı nda birbirleriyle sa!a mak z runda bırakılmalarından bıkmı , %ek ç k insan karın d yurma !e insanca ya ama u runa canlarından lmu lardır.

Özüenin b zulması, y l !e erkanın hiçe sayılması üzerine+

Hünkârım dünyaya gel eyle nazar

Duacı kulların ağlayıp gezer

Urundan Acem' e ismini yazar

Hani erkan hani yol padişahım

diyen â ıklar, durumu açıklıkla dile !e tele d#kmü lerdir.

'smanlının halkına zulmü !e baskısı kar ısında 3J.yy'dan itibaren yer yer direnmeler !e isyanlar ba g#stermi , lJ.yy'da "aba \$shak, 3F. yy'da =eyh "edrettin, 3>.yy !e s nrasında =ahkulu, 6#r lu, " z klu, 6alender Gelebi, ?ir , ultan 4bdal, 6 zan lu, llbeyli lu !b. ya ezilen halkla ya da bireysel larak ba kaldırmı , bu eylemlerin büyük b#lümü â ıkların sazına !e s#züne yansıma tır. Â ıklar, yüzyıllar b yunca 'smanlı *e dalizminin yarattı ı gerilim s nucu dirlik !e düzen ka!gası !eri% direnen halkın dili lmu lardır.

4le!i kesime lan 'smanlı baskısı s nucu rtaya çıkan kaçlg#ç layı da â ıkları+

Kul Mustafa'm der ki müşkül halleri

Seyreyleyin sefil olan kulları

Has bahçeden öte ıssız çölleri

Al Osmanlı geçti m'ola ne dersin

biçiminde s#ylemi tir.

" u d#nemde, halktan # ür, a ar !e cizye adları altında alınan a ır !ergiler, halkı inim inim inletmi , %eri an etmi tir.

'smanlı d#neminde("*Vergi arttırımı ve memurların vergi toplamayı bir soygunculuk olarak kullanmalarının kabarttığı ayaklanmalar ilk önce Alevi-Türkmen halkı arasında başlamış olsa bile, bunlar Sünni çiftçi halka hatta şehirlere ve kasabalara*

da sıçramakta gecikmemiştir.”¹⁴

**Buğday pazarında buğday çalanlar
Dilerim dünyada var bulamasın
Yedi derde düşsün yerde sürünsün
Vücudunda asla fer bulamasın**

7-eryad.8

3E.yy%a de in ' smanlı5ya kar ı direni iirleri+

**Sayılmayız parmak ile
Tükenmeyiz kırmak ile
Başkasından sormak ile
Kimse bilmez ahvalimiz**

dizelerinde İdu u gibi genel bir kar ı k yma ta!rını, halkı da katarak dile getirirken, halk hareketlerinin iddetle bastırılması s nucu bireysel direni leri dile getiren, bir ba ka deyi le e kıyalık iirleri rtaya çıkmı tır.

"u yüzyıldan itibaren â ıklarda+

**Herkes endamina verir ziyneti
Baştan çıkardılar bütün milleti
Batırdılar gitti din ü devleti
Bozuldu Resul'un yolu erkânı**

**Kuş tüyü döşekte yattın uzandın
Haftada bir çeşit giydin özendin
Aferin aklına sen mi kazandın
Şu tompu tarlayı sana kim verdi** 7Luhsat.8

**Fukaraya gün kalmadı
Mürtekipler metin oldu** 7Luhsat.8

biçiminde i*adesini bulan düzen ele tirici iirlerin #n %lana çıktı ı g#r#lmektedir.

**Suçtu bizim ile bölüştü unu
Onun da yok imiş imanı dini
Feryadî'yim beyim arzettim seni
Zatınız varken kime gidelim**

diyen -eryad. !e

**Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil mert belli değil
Herkes yarasına derman arıyor
Dava belli değil dert belli değil**

Fark eyledik âhir vaktin yettiğın

^{3M} 4.) aydar 4 !cı, 6alender Gelebi 4yaklanması, 4nk. 3DDE, s.<<.

*Merhamet çekilip göğe yettiğin
Gücü yeten sayar gücü yettiğin
Papak belli değil börk belli değil*

*Çarh bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Ehl-i fukaranın yüzü gülmüyor
Ruhsatı de dediğini bilmiyor
Yazı belli değil hat belli değil*

diyen Luhsat. 3D. yüzyılda çalkantılı bir d#nem ya ayan
'smanlının durumunu sergileyen deyi leriyle gelecek ku aklara
birer !esika bırakmı tır.

Geleneksel halk iirindeki düzeni ele tiri iirleri, genellikle
sınırları belirlenememi bir h nutsuzlu u dile getirir.

Özüne kar ı alternati* bir dü üncenin getirilmedi i bir iir
türü, halk iiri içinde #nemli bir yer tutar.

?ir ,ultan, 6#r lu, 0adal lu gibi â ıkların yy9lar s nra
bile iirleriyle günümüzde de #nemini k rumalarının nedenini
?erte! Caili " rata!+ :Bu ölmezliklerin sırrı, çağlarının
olaylarına ve insanlarına ilişkin kanıtları, hiçbir yazılı belgenin
saptayamayacağı ölçüde, bütün
girinti ve çıkıntılarıyla bize kadar ulaştırmış olmalarında,
anlatımlarını, Türkçe sözün büyüğü nakışlarıyla dokumakta
gösterdikleri ustalıklarındandır.^{3F} diye !urgulamı tır.

?ir ,ultan 4bdal, !ezir !e memurlarının ki ili inde
'smanlı y#netimini ele tirmi , 'smanlı !alisi)ızır ?a a9ya
meydan kurken mücadelecı, yılmaz !e inatçı ta!rından hiç #dün
!ermemi , ?ir ,ultan ba ta !mak üzere ,i!as5ın yürekli â ıkları+

*Yürü bre Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişahın
O da bir gün devrilir 7?ir ,ultan8*

*Kadı işi yarım görür
Hükümetler baştan savur
Baya müftü fetva verir
Kuru fetvaya düşmüşler 7?ir ,ultan8*

*Padişah katline ferman dilese
Yine geçmem ola gönlü şahımdan
Cellatlar karşımda satır bilese
Yine geçmem ola gönlü şahımdan*

Kadılar müftüler fetva yazarsa

^{3F} ?erte! Caili " rata!, - lkl r !e 1debiyat P, \$st, 3DE< s.3>D.

***İşte kemend işte boynum asarsa
İşte hançer işte kelleme keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan***

7?ir , ultan8

biçimindeki s#yleyi leriyle belli bir d#nemde b zük düzene kar ı direni in semb lü lmu lardır. "u â ıkların ba ında gelen ?ir , ultan, kimi iirlerinde yalnız tarikat k nularına e ilirken, kimi iirlerinde de 4nad lu'daki mezhe% ayrılı ından d an iç ka!gaların, halk ayaklanmalarının yankılarını kendine #zgü edası ile dile getirmekte, inançları !e dü ünceleri u runa kendini *eda etmekten çekinmeyen kimlikle kar ımıza çıkmaktadır.

?ir , ultan 4bdal'ın iirlerinde de!let düzeninin b züklu u, y#neticilerin zulmü, kadınların ba nazlı ı, haram yemesi !e yalan *et!alar !erenleri, k numlarıyla eylemlerinin birbirine uymaması+

***Fetva verir yalan yulan
Domuz gibi dağı dolan,
Sirtına vururum palan
Senin gibi hayvan var mı***

deyi inde g#rüldü ü gibi çar%ıcı bir biçimde dile getirilmi tir.

Aehmet "ayrak, d ru bir g#rü le("*Pir Sultan 'la başlayan !e halk tarafından beslenerek bu günlere getirilen bir 'Pir Sultan Şiir Geleneği' oluşturulduğunu belirtmekteyiz. Bu gelenek, Osmanlı resmi ideolojisine !e yönetimine karşı bir nitelik taşır.*"¹⁶ diyerek 'smanlı d#neminde çe itli baskılar kar ısında halkın direni inin gelenek biçiminde â ıklara yansıdı ını ileri sürmektedir.

"ilindi i gibi ?ir , ultan 4bdal'ın ça ında hali*elik 'smanlı hanedanına geçmi !e eriatın #dünsüz kurallarıyla hareket eden y#neticileriyle tarikat çe!releri arasında bazı çeli kiler rtaya çıkmı tı. "u çeli kiler nedeniyle 4nad lu'da bazı halk hareketleri meydana gelmi ti. "u hareketlerin biri de ?ir , ultan gerçe idir.

?ir , ultan'ın deyi lerinin temelini, b zük t %lum ya%ısının ele tirisi lu turur. ?ir , ultan ın deyi leri her türlü haksızlı a kar ı t %lumun rtak !icdanının sesidir. 1le tirilerden :*Fetva vermiş koca başlı kör müftü:* deyi iyle kadınlar, :*Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa:* deyi iyle %a alar %ayını alırken(:*Masumlar boğdurur padişahım var:* gibi deyi leriyle de %adi ahlak %ayını alır^{3H}.

'smanlı d#neminde haksızlıklara dayanamay% ba kaldıran, saziBs#zü !e eylemleriyle dikkatleri üzerine çeken

^{3>} Aehmet "ayrak, 1 kıyalık !e 1 kıya Türküleri, 4nk. 3DEF, s.JF.

^{3H} , abahattin 1yüb lu, ?ir , ultan 4bdal, \$t. 3DDI, s.H3.

bir â ik da 6#r lu dur.

***Köroğlu'yum kayaları yararım
Halkın kılıcıym hakkı ararım
Sultan padişahıtan hesap sorarım
Uykudan uyanan katılır bana***

diye ünleyen â ik, geni kitlelerin uzakByakın umutlarını gerçekte tirmek için rtaya çıkan bir yi it g#rünümdedir.

', yi itçe edası ile Türk halkının kahramanlık, mertlik duygularının semb lü lmu tur^{3E}.

)a im Cezihî ' kay+ :*Bize kalırsa Köroğlu, o günkü 16.yy Osmanlı devletinin Anadolu'da sürdürdüğü bozuk düzene, baskı ve haksızlık rejimine, ağa ve derebeyi üstünlüğüne karşı Anadolu halkının direnme gücünün sembolüdür.*

Her türlü haksızlığın sürdürüldüğü, fakir fukara halkın nasibinin sadece ezilmek olduğu bir devirde Köroğlu'nun ve Dadaloğlu'nun koşmaları; beylerin, ağaların ve sarayın suratına indirilmiş birer şamardır.

-Buna kavga derler, bey ne, paşa ne?- diyen Köroğlu sarayın ve onun düzenine karşı halkın kinini ne güzel anlatır.

-İncitmeyin fukarayı. fakiri- demekle de fakir halkın bu bozuk düzene karşı koruyuculuğunu üstüne almış görülür.”¹⁹ diyerek hem genel duruma de ini% hem 6#r lu'nun ki ili i !e k numunu dile getirir. "a kaldırı, y#netici sını*a kar ı daha ç k kırsal kesim halkının direni i biçiminde ldu undan d a temi larak iirin içinde yer alır.

Yüzyıllar b yu halkla !e k#ylü ile ilgilenmeyen saray adamlarından birinin =arkı laıdan geçerken t %lanan k#ylülerin hatırını s rması üzerine t %lulu un arasında bulunan ,i!as5ın ünlü â ıklarından =arkı lalı ,erdari9nin+

***Nesini söyleyeyim canın efendim
Gayrı düzen tutmaz telimiz bizim
Arzuhal eylesem deftere sığmaz
Omuzdan kırılmış kolumuz bizim***

***Sefil İrençberin yüzü soğuktur
Yıl perhizi tutmuş içi kovuktur
İneği davarı iki tavuktur
Bundan gayrı yoktur malımız bizim***

Benim bu gidişe aklım ermiyor

^{3E} ?erte! Caili " rata!, 6#r lu Oestani, \$st.3DJ3, s.>D.

)a im Cezihî ' kay, 6#r lu !e Oadal lu, \$st. 3DHI, s.J<.

*Fukara halini kimse sormuyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim*

*Zenginın sözüne beli diyorlar
Fukara söylese deli diyorlar
Zamane şeyhine veli diyorlar
Gittikçe çoğalır delimiz bizim*

*Sekiz ay kışımız dört ay yazımız
Açlığından telef oldu bazımız
Kasım demeden buz tutuyor özümüz
Mayıs'ta çözülür gönlümüz bizim*

*Tahsildar da çıkmış köyleri gezer
Elinde kamçısı fakiri ezer
Yorganı döşegi mezatta gezer
Hasırdan serilir çulumuz bizim*

*Zenginın yediğı baklava börek
Kahvaltayı eder keteli çörek
Fukaraya sordum size ne gerek
Düğölcek çorbası balımız bizim*

*Serdari halimiz böyle n'olacak
Kısa çöp uzundan hakkın alacak
Mamurlar yıkılıp viran olacak
Akibet dağılır ilimiz bizim*

deyi i 'smanlı d#neminde halkın genel durumunu !e â ıkların
serzeni lerini dile getiren ilginç #rneklere dendir.